

Naselitev Slovencev v Posočju

Prvi stiki med Slovenci in Furlani pred 1400 leti
po poročilu langobardskega zgodovinarja Pavla Diakona

SLOVENEK

11. maja 1944

19. ČETRTKOVA STRAN

V današnji Beneški Sloveniji — v Čedadu — se je rodil okoli leta 725 langobardski zgodovinar Pavel Diakon. Po očetu se je imenoval Warnefrid, ker pa je pozneje stopil v duhovski stan in postal diakon, je dobil priimek po svoji duhovski službi. Pavel Diakon je hodil najprej v šolo v Čedadu, nato pa v langobardski prestolnici Paviji. Ko je frankovski kralj Karel Veliki strl langobardsko državo, se je Pavel umaknil svetu. Obšel je redovniško haljo in odšel na danes tako poznai Monte Cassino. V samostanski samoti je začel pisati zgodovino svojih dedov — Historia Langobardorum — kjer poroča marsikaj tudi o usodi in delih naših prednikov. V slavni benediktinski opatiji je tako nastalo delo, ki je izredne važnosti za zgodovino naselitve Slovencev v naših krajih. Leta 799. je Pavel Diakon v Monte Cassinu za vedno zatislil oči. Sam Bog ve, skdaj so strohnele njegove kosti, ostalo pa je njegovo delo. Ker je sam Slovence dobro poznal, saj je svojo mladost preživel med njimi, zato je njegovo delo še danes za nas važno. Tudi spodnji opis prihoda Slovencev v Posočje in na Tržaško kakor tudi podrobnosti o prvih stikih med Slovenci in njihovimi zahodnimi sosedi se v glavnem nanašajo na zapiske čedadskega zgodovinarja.

Podonavje pred 1400 leti

Sredi šestega stoletja so gospodovali v Panoniji in velikem delu današnje slovenske zemlje germanski Langobardi, na severozahodu so imeli za sosede Franke, na vzhodu Slovane, na jugovzhodu Gepide, Langobardi, katerih pradedovina je na današnjem Danskem, so se naselili v Panoniji po volji močnega bizantinskega cesarja Justinijana ali kot ga imenuje naš pisatelj P. S. Finžgar v romanu »Pod svobodnim soncem« — Upravde, ki je bil v tej dobi v hudi borbi z Vzhodnimi Goti za posest Italije. Že nekaj desetletij prej pa so začeli v tedaj germansko Podravje od dunajske kotline pa do Zelenih vrat siliti številni rodovi Slovencev, ki jim je postala pradomovina onstran Karpatov pretesna. Med rodovi, ki so se tedaj pomikali preko karpatških prelazov, so bili tudi naši predniki. Nekaj desetletij kasneje, v drugi polovici šestega stoletja, se prikradejo v pononavsko-balkanski prostor še mongolski Obri ali Avari, ki si v začetku malo opazijo, podjarmijo v nekaj desetletjih bolgarska in sosednja slovenska plemena ter začno ogrožati na Labi Franke, na spodnji Donavi Bi-

zantince, oboji pa se jih še nekam uspešno otepajo. Položaj za Obre se je zboljšal, ko je okoli 565. leta zavladal Langobardom kralj Alboin. Ta je prišel znova v spore s svojimi sosedi Gepidi, da bi dokončno strli te svoje sovražnike, se je zvezal z Obri. V vojni, ki je nato izbruhnila, so bili Gepidi popolnoma poraženi, njihova država je zginila, z njo pa tudi narod sam. Glavni dobiček iz gepidske vojne pa niso odnesli Langobardi, ampak Obri. V soseščini nomadskih konjeniških obiskih krdel je postalo Langobardom kmalu temno, začeli so si po zgledu drugih germanskih narodov na jug — v sončno Italijo.

Razmere v Italiji

Italija je bila od kraja četrtega stoletja plen germanskih plemen, nekdanja rimska država je izgubila svojo moč, dasi se je ohranila še do 476. leta. Poslej se je moralo romansko prebivalstvo ukloniti Germanom, za Odoakerjem je zavladal veliki vzhodnogotski vladar Teoderik. Justinian, vladar Vzhodnorimske države, si je nadel nalogo, da bo obnovil rimsko državo v nekdanjih mejah. V dvajsetletnih bojih (535-55) se mu je posrečilo strli oblast Vzhodnih Gotov in vključiti Italijo znova v meje imperija. Toda velike datjave in nerazumevanje grških uradnikov za potrebe italjskega prebivalstva so netile nezadovoljstvo, ki so ga Langobardi upali izkoristiti.

Po odhodu Langobardov v Italijo

O odhodu Langobardov iz Panonije poroča Pavel: »Torej je Alboin lastno zemljo, to je Panonijo, podelil svojim prijateljem Obrom na ta način, da, ako bi bilo Langobardom potrebno kdaj vrniti se, morejo priti nazaj na svojo grudo. Tako so torej Langobardi zapustili Panonijo, odhiteli z ženami, otroki in vsem blagom, da bi zasedli Italijo. V Panoniji so pa sedeli 42 let. Odšli so pa iz te meseca aprila, v prvi indikciji, drugi dan po svetih Veliki noči, ki se je onega leta po računu praznovala na dan 1. aprila, ko je po učenju Gospodov prešlo 568 let.«

O tem, po kateri poti so šli Langobardi, se je razvila med zgodovinarji živahna polemika, večina se je odločila za staro rimsko cesto Ptuj-Celje-Ljubljana-Ogled. Dr. Mal pa meni, da so šli Langobardi v Italijo ob Kolpi, preko Senja, Trstata, Trsta in Ogledja. Nas to vprašanje ne bo zanimalo.

Do prvega večjega vpada Obrov v Italijo je prišlo okoli 611. leta. Furlani so se sicer postavili v bran, pa so bili premagani, nakar so se zatekli za utrjeno obzidje Čedadu in sosednjih gradov. Obri so pa glavno mesto Furlanije začeli oblegati in ga, Pavel Diakon pravi, zaradi izdaje tudi zavzeli. Osvojitev Čedadu opisuje Pavel Takole: »Ko so Avari vso Furlanijo poplavalili ter vse z ognjem in mečem pokončali in si bogatega plena nabrali, začeli so oblegati Čedad. Obleganje je trajalo dolgo, ker Langobardi so se držali hrabro in ker Avari niso bili baš večji v bojnih umetnostih. Ko kakan nekega dne jezdi okoli mesta, da bi videl, od katere strani bi se dalo najlažje napasti, zagleda ga Romilda (žena furlanskega vojvode Gisulf) z mestnih zidov. Kakan je bil krepak mlad mož in obudil je v Romildinih prsih hrepenenje po spolnem združenju. Sporoči mu torej, da je pripravljena izdati mu mesto z vsem, kar se v njem nahaja, ako ji vzame za svojo ženo. Kakan na videz v zahtevo privoli, samo da bi si osvojil mesto. Tedaj da Romilda odpreti vrata in Avari planejo v Čedad. Tu začno moriti in klati prebivalstvo ter pleniti po hišah. Kar je bilo kaj vrednega, so odnesli, potem pa mesto zažgali in ga spremenili v prah in pepel. Ostanek prebivalcev so kot sužnje odpeljali s seboj proti Panoniji, češ, da jih nameravajo naseliti v tisti zemlji, iz katere so se podali proti Italiji. Ali ko dospo Avari do tako imenovanega »svetelega polja«, sklenejo pomoriti vse odrasle Langobarde; otroke in žene pa si razdelijo med seboj kot bojni plen. Samo Gisulfov sinovec se je posrečilo uteči pred umorom in avarsko sužnostjo. Tudi Romildi se je slabo godilo. Avarski kakan jo je imel že noč za ženo, potem jo je izročil vojakom, naposled pa jo je dal na kol obesiti.«

Zgodba o Romildi spada verjetno med langobardske pripovedke, ki jih Pavel tudi sicer rad vpleta v svojo zgodovino.

Boji s Slovenci v začetku 7. stoletja

Gisulfini sinovi so torej ušli avarski sužnosti in se vrnili na Furlansko. Ker jim je oče poginil v boju, sta prevzela vojvodsko oblast starejša sinova Taso in Kako. O njuni vladi ne pove Pavel nič posebnega, omenja le, da sta gospodovala tudi slovenski pokrajini Zella do kraja Medaria. Ti Slovenci so plačevali davek furlanskim vojvodom do časa vojvode Ratchisa.

Glede lokalizacije Zella so med starejšimi zgodovinarji bila mnenja precej različna. Danes pa se je večina odločila za Ziljsko dolino na Koroskem, Medaria pa naj bi bila Meglarje, ki leže ob izlivu Zilice v Zilo, nedaleč od Podkloštra. Po sklenitvi miru med Langobardi in Bizantinci, so se tudi Slovenci razhudili in napadli Istro, jo strašno opustošili ter pomorili mnogo bizantinskih vojakov. Morda so Slovenci ob tej priliki zasedli severni del Istre in se stalno naselili v onih krajih, koder še danes bivajo.

Po smrti bavarskega vojvode Tassila sede na prestol njegov sin Garibald (612-40). Ta sklene znova poskusiti bojno srečo proti Slovincem, ki so vedno bolj na njegovo ozemlje silili. Toda Slovenci so Garibalda pri Aguntu premagali in opustošili mejne kraje. Bavarci so se znova opogumili, zbrali novo vojsko, odvzeli Slovincem nagrabljeni plen in jih pogнали preko meje.

Slovenski napadi po Samovi smrti

Po tej vesti o boju med Bavarci in Slovenci molči Pavel o Slovincih celih petdeset let. To je v zvezi s Samovo državo. V tretjem desetletju sedmega stoletja je frankovski trgovec Samo združil slovenska plemena v Polabju, na Češkem in Moravskem v močno državo, ki so se ji verjetno šele po obrskem porazu pod obzidjem Carigrada 626. leta pridružili tudi Slovenci. Nova država se je uspešno upirala frankovski. bavarsko-langobardskim napadom na zahodu (bitka pri Wogatisburgu 631. l.), kot tudi obrskim na vzhodu.

Furlanski napad na taborišče Slovencev pri Čedadu

Nova slovenska ofenziva se začne v začetku osmega stoletja, ko je Furlanom gospodoval vojvoda Ferdulf. Vojvodska oblast v Furlaniji je bila v tej dobi že močno oslabiljena, to je ohranilo Slovence, da so se začeli s svojimi čredami pomikati vedno globlje v ravnino. V težnji po stalni naselitvi so prišli v spor s Furlani. Iz obmejnih roparskih spopadov se je razvnela vojna. Slovenci so se utaborili na visoki nedostopni in stari gori. Zato je sklenil vojvoda Ferdulf iti okoli gore, da bi Slovence napadel z najzločnejše strani. Tedaj se obrne k vojvodi župan Argait, ki ga je nedavno prej Ferdulf imenoval strahopetca, in mu reče: »Spomni se, o vojvoda, da si me zmerjal z nesposobnim in boječim možem. Naj torej zadene jeza božja tistega izmed naju, ki bo zadnji napadel Slovence!« Po teh besedah obrne Argait svojega konja naravnost v reber strme gore, ki je peljala do tabora Slovencev. Tedaj obide rdečica Ferdulfa in sramoval se je napasti Slovence po zločnejši in lepši poti, kot Argait. Ferdulfovi vojski se je zdelo samотно pustiti vojvodo na cedilu, zato se je napolnila tudi ona po strmini navzgor. Slovincem je bilo to zelo po godi in pričakovali so brez skrbi sovražnika. Začeli so valiti kamene na Langobarde in jih podirali kot snop na tla. Ako se je kateremu vendar posrečilo priti bliže, ubili so ga s kijem ali sekuro, tako da pravega orožja niti potrebovali niso. Še preden so mogli Langobardi prodreti do njih, so popadali s konj in se pobili. Tako je poginilo vse furlansko plemstvo, z njim tudi vojvoda Ferdulf in župan Argait. Tako Pavel Diakon.

Če se je ta spopad v resnici vršil tako kot nam opisuje čedadski zgodovinar, ne moremo ugotoviti. Verjetno pa je, da so Slovenci, poučeni s porazom pri Briščah, ravнали sedaj previdneje in se niso marali spuščati v bojna ravnanja, kjer bi imeli težak posel z dobro opremljeno in dobro izvežbano furlansko vojsko, zato so se utaborili raje na strmi gori, čakajoč ugodnega trenutka za vdor v ravnino. Katera je bila gora, nam Pavel ne omenja, zdi se pa, da se boj vršil na Špiku, vzhodno do Čedadu.

Boji v Furlanski nižini

Po tej odločilni bitki se Furlani dolgo niso upali nastopiti proti Slovincem. Šele ko je dorastel nov rod in je v Furlaniji zavladal vojvoda Pemo, zvezmo za nove boje med Slovenci in Furlani, sedaj pa že v sami furlanski nižini. Okoli leta 720. je prišlo do treh spopadov pri kraju Lavariano, južno od Vidma, današnjega glavnega mesta Furlanije. Pa-

Po Samovi smrti čujemo znova o obrskih pohodih v Italijo, do prvega navala po Samovi smrti je prišlo leta 664. Obri so znova temeljito oplenili Furlanijo.

S ponovnimi obrskimi pohodi se pa sprožijo tudi slovenski sunki proti Furlaniji, ki imajo deloma kolonizatorično, osvajačni, deloma samo plenilni značaj. V dobo prvega velikega obrskega vpada po Samovi smrti spada tudi prvi znani slovenski naval proti glavnemu mestu Furlanije Čedadu. Toda Langobardi so Slovence z nenadnim napadom pri Briščah ob mostu čez reko Nadižo pogнали v beg. Poraz pri Briščah je zadržal za nekaj časa slovenske sunke z gora proti furlanski nižini.

Molčeči zgodovinar

Vojvodi Pemu je sledil l. 738. njegov sin Ratchis. »Ta je začel vojsko s Slovenci. Z veliko močjo je prišel v njihovo deželo Karniole, jo opustošil in pobil mnogo Slovencev. Ti so se hoteli maščevati, zato napadejo nenadoma Langobarde. Vojvoda ni utegnil vzeti sulice iz rok svojega orožarja, ampak ubije s palico, ki jo je držal ravno v rokah, prvega Slovence, ki ga je hotel napasti.«

Tu pretrga Pavel svojo pripoved. Ne vemo torej ali so Langobardi slovenski napad odbili ali pa so morali bežati. Iz prejšnjih poglavij vemo, da so Slovenci v okrožju Zelliac plačevali Furlanom davek, »do časa vojvode Ratchisa«, potem ne več. Iz tega moremo sklepati, da je Ratchis v vojni s Slovinci dosegel neuspeh.

Vest o Ratchisovem napadu na Slovence je zadnje, kar poroča Pavel iz naše preteklosti.

Glede naselitve Slovencev v Posočje in Primorje bomo torej dejali. Slovenci so po zmagi nad vojvodom Ferdulfom zasedli gore in brda v današnji Beneški Sloveniji in gorških Brdih, ko so pa skušali zasedati tudi ravno Furlanijo, so naleteli na prehud odpor.

V vseh teh bojih so bili Slovenci napadali, napadalec pa je po navadi močnejši od onega, ki se brani. Furlani torej niso mogli misliti na razširitev svoje oblasti nad Slovenci, v kolikor so to poskusili, niso dosegli uspeha; bili so lahko zadovoljni, da so mogli obvarovati svojo lastno zemljo.

V. L.

Literatura: 1. Jos. Groden, Zgodovina slovenskega naroda, Celovec 1910—1916. — 2. Milko Kos, Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije, Ljubljana 1933. — 3. Simon Rutar: Kakšno važnost imajo Pavla Diakona knjige »De gestis Langobardorum« za starejšo zgodovino Slovencev?, Letopis Matice Slovenske 1885. — 4. Milko Kos: K postanku slovenske zapadne meje, Razprave Znanstvenega društva 5-6 (1939). — 5. Milko Kos, K poročilu Pavla Diakona o Slovincih, Casopis za zgod. in narodopisje 1931-32. — 6. Jos. Mal, Probleme aus der Frühgeschichte der Slovenen, Ljubljana 1939. — 7. R. Grafenauer, Svoboda ali sužnost?, Čas. XXXIII (1938-39).

Predniki Slovencev so se selili proti zahodu

Z odhodom Langobardov v Italijo so dosegli v srednjem Podonavju gospodujoč položaj Obri, ki so se jim morali pokoriti preostali drobci germanskih plemen, kot tudi velike množice Slovencev. Maloštevni nomadski narod postane gospodar nad številnim narodom Slovencev. Posledica ojačenega položaja Obrov v srednjem Podonavju so pogosti navali Obrov in njih podrejenih Slovencev preko Save in Donave na bizantinska tla. Podobno kot silijo predniki Bolgarov, Srbov in Hrvatov preko Donave in Save, podobno začno siliti na Kras in v Alpe predniki Slovencev. Kakor na Balkanu začnajo tudi Slovenci v Alpah in na severozahodnem Krasu vojne in osvajaške pohode, deloma na lastno pest, deloma v družbi z Obri. Naselitve Krasa po Slovincih so brez dvoma pospešile, ako ne celo omogočile ofenzive Obrov v Furlanijo. Druge pokrajine so si pa znali Slovenci osvojiti tudi sami brez Obrov, kajti gotovo je, da so se Slovenci v dobi naseljevanja priučili sukati meč prav tako kot večina osvajaških narodov ob času velikih selitev.

Le malo poročajo pisani viri

Pisani viri nam o prodiranju in naseljevanju Slovencev v današnje domovino vedo kaj malo povedati. Moramo pa iz njih razbrati, da so Slovenci v razmeroma kratkem času zasedli porečja Mure, Drave in Save ter krajem stoletja že bili ob zgornji Dravi z Bavarci in silili v zvezi z Obri preko Krasa v Italijo.

Kar se posameznosti in zaporednosti slovenskega naseljevanja tiče, moremo

domnevati, da so okoli 580. leta Slovenci že zasedli okolišče nekdanjih škofij v Celju, Emoni in Virunuma (pri Gospe Sveti), desetletje kasneje pa tudi še okoli škofije, ki je imela sedež v mestu Teurnia in deloma tudi že škofije v mestu Aguntum pri današnjem Lienzu. Škofje teh mest se pred slovenskim in obrskim pritiskom umikajo proti morju in Italiji. Zadnji emonski škof Patricij in celjski škof Johannes živita kot begunca v okolici oglejskega patrijarha in v Istri. Sled zadnjega škofa antične Celeje vodi iz Istre v daljino Sicilijo. Beg škofov iz poverjenih jim diecez in propad cerkvene uprave je vse, kar moremo razbrati iz pišlih virov.

Glavne naselitvene smeri

V naselitveni zgodovini Slovencev ločimo več kolonizacijskih tokov, ki so v posebnih smereh privedli naše prednike v pokrajine širšega obsega in večje zaokroženosti. Za naselitev Posočja in Krasa prideta od šesterih glavnih tokov, ki jih omenja Milko Kos v svojem delu »Zgodovina Slovencev« v poštenj dolensko-kraški tok, ki se je razprostrl preko južnega dela slovenske zemlje, od Gorjancev in spodnje Krke pa do morja in roba Furlanske ravnine ter posavsko-gorenjsko-obsoški tok, ki je naselil porečje Savinje in zgornje Save, pa se razlil tudi preko ozemlja ob zgornji Soči.

Smeri in obseg naselitve do devetega stoletja so razvidne iz priložene karte. Obrazložiti mi je treba le še, kako da so se Slovenci ustavili ob robu Furlanije in niso po zgledu germanskih narodov drli dalje v sončno Italijo.

Kako je padel Čedad — Po poročilu P. Diakona

Mir, ki so ga pred svojim odhodom v Italijo sklenili Langobardi z Obri, je nekaj desetletij branil meje njihove države, zato so pa Slovenci in Obri napadli bizantinsko Istro, ki je v oni dobi poleg tržaškega Krasa obsegala tudi velik del Notranjske. Leta 603. so sklenili Langobardi mir z Bizancem, zato so pa prišli v spor s svojimi dotedanjimi zavezniki Obri, ki začno vdirati v Italijo.

Pregledni zemljevid o naselitvenih smereh in naselitvi Slovencev do 9. stoletja

